

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Висвітлено можливість використання моделі Дюпона у факторному аналізі рентабельності діяльності підприємств, обґрунтовано методику проведення аналізу власного капіталу сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: рентабельність власного капіталу, рентабельність продажів, чиста рентабельність, ресурсовіддача, власний капітал.

Забезпечення ефективного функціонування підприємств в умовах трансформації економіки України потребує нових підходів до системи управління. Важливого значення для реалізації цих процесів набуває економічний аналіз, який дає змогу об'єктивно оцінювати діяльність підприємств, обґрунтувати і швидко реагувати на зміни ринкового середовища. Одним із основних недоліків сільськогосподарських підприємств є низька спроможність оперативної з мінімальними витратами реагувати на такі зміни, тому проблема підвищення рентабельності здобуває все більшу актуальність [1; 2].

Дослідженню проблемних питань підвищення ефективності аграрного виробництва та його рентабельності присвятили свої публікації такі науковці: С. Кваша, Г. Кіндрацька, М. Ковальчук, О. Кононенко, М. Коробов, Г. Купалова, Є. Мних, Г. Савицька, В. Юрчишин та інші.

Однак проведені дослідження дають підстави стверджувати про відсутність системного підходу до вивчення питань підвищення рентабельності підприємств, зокрема сільськогосподарських.

Метою статті є обґрунтування підходів до факторного аналізу рентабельності та використання моделі Дюпона для визначення рентабельності сільськогосподарських підприємств.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній аналітичній практиці існує безліч показників рентабельності, які з різних позицій характеризують прибутковість. Найбільше аналітичне значення має розподіл показників рентабельності з точки зору вимірювання прибутковості вкладених ресурсів на створення потенціалу підприємства і прибутковості його поточних витрат [3-5].

Від цього в першу чергу залежить вибір оціночного показника (прибутку), використовуваного у розрахунках. Найчастіше використовується чотири різні показники: валовий прибуток (ряд. 050 форми № 2), операційний прибуток (ряд. 100 форми № 2), прибуток до оподаткування (ряд. 170 форми № 2), чистий прибуток (ряд. 220 форми № 2).

Залежно від того, з чим порівнюється обраний показник прибутку, виділяють три великі групи коефіцієнтів рентабельності:

– рентабельність інвестицій (капіталу);

– рентабельність продажів;

– рентабельність виробництва.

У групі рентабельності інвестицій (капіталу) розраховують два основні коефіцієнти: рентабельність сукупного капіталу (або активів) та рентабельність власного капіталу. Рентабельність сукупного капіталу (ROA) розраховується за формулою:

$$R_{ROA} = \frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Усього джерел коштів}} = \frac{\text{ряд.170 ф.2}}{\text{ряд.640 ф.1}} \quad (1)$$

Показник рентабельності власного капіталу (ROE) становить інтерес, насамперед, для інвесторів та розраховується за формулою:

$$R_{ROE} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{ряд.220 ф.2}}{\text{ряд.380 ф.1}} \quad (2)$$

Цей показник важливий для існуючих і потенційних власників, акціонерів і, на нашу думку, може бути використаний для аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств. Рентабельність власного капіталу показує, який прибуток приносить кожна інвестована власником капіталу грошова одиниця, є основним показником, що використовується для характеристики ефективності вкладень у діяльність того чи іншого виду.

Тому при аналізі коефіцієнтів рентабельності власного капіталу аналітиками фірми «DuPont» обрано як найбільш значущий, його призначення – встановити чинники, що впливають на ефективність роботи підприємства і оцінити цей вплив [6, с. 69-72]. Для проведення аналізу необхідно змодельовати факторну модель коефіцієнта рентабельності власного капіталу.

В основу наведеної схеми аналізу покладено таку детерміновану модель:

$$R_{ROE} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} = R_{NPM} \times P_{\text{від}} \times k_{\text{зал}} = \\ = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}} \times \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Усього активів}}$$

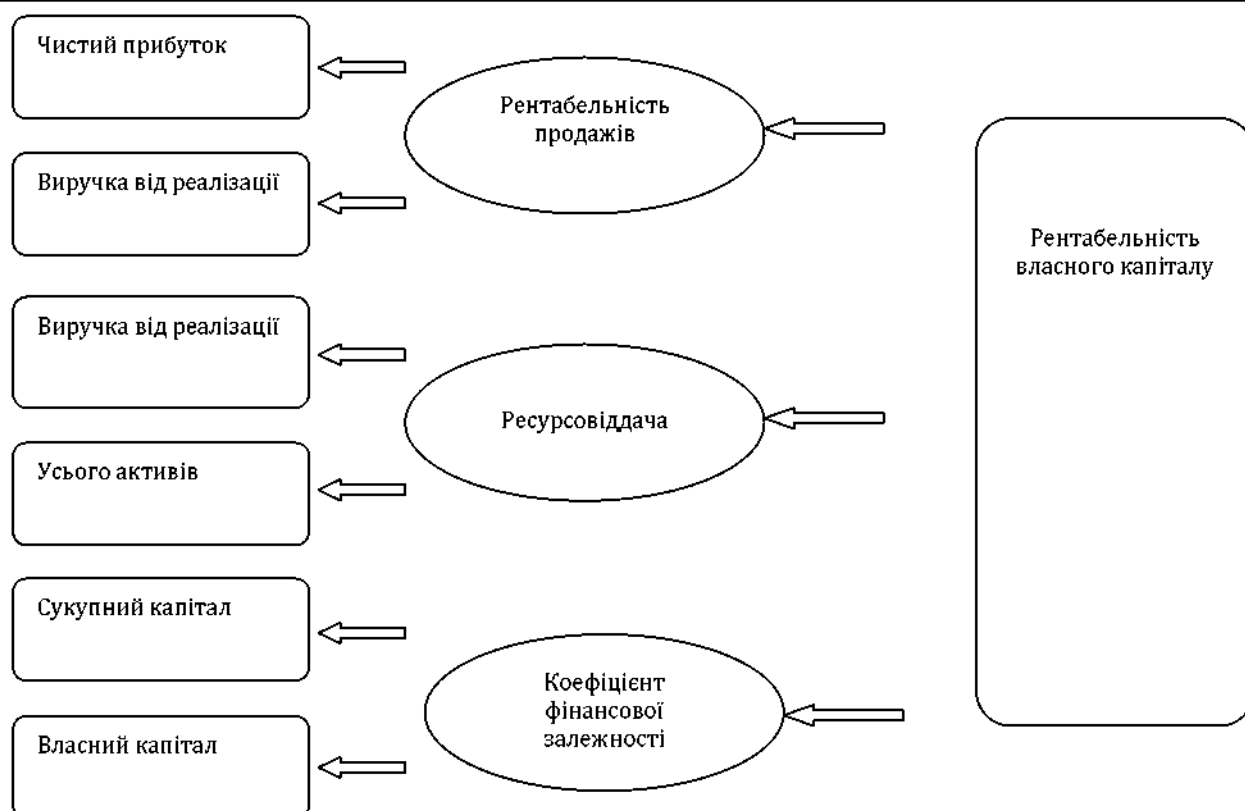

Рис. 1. Модифікована схема факторного аналізу фірми «DuPont».

$$\frac{\text{Усього джерел коштів}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{ряд. 220 ф. 2}}{\text{ряд. 035 ф. 2}} \times \frac{\text{ряд. 035 ф. 2}}{\text{ряд. 280 або ряд. 640 ф. 1}} \times \frac{\text{ряд. 280 або 640 ф. 1}}{\text{ряд. 380 ф. 1}} \quad (3)$$

де $R_{\text{пр}}$ - чиста рентабельність продажів; $R_{\text{вд}}$ - ресурсовіддача; $k_{\text{мл}}$ - коефіцієнт фінансової залежності.

З наведеної моделі видно, що рентабельність власного капіталу підприємства залежить від трьох чинників першого порядку: чистої рентабельності продажів, ресурсовіддачі та структури джерел коштів, інвестованих у підприємство. Значущість цих показників пояснюється тим, що вони певною мірою узагальнюють усі аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства: перший чинник узагальнює звіт про фінансові результати, другий - актив балансу, третій - пасив балансу.

Для проведення факторного аналізу рентабельності підприємства можна використовувати різні прийоми елімінування [7, с. 386-396]. Ми обираємо один з найпростіших - метод ланцюгових

підстановок, для цього скористаємось даними ПОП «Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області за 2009-2010 рр.

Підставляючи дані у вищенаведені формули, отримаємо:

$$R_{\text{пр}} = \left[\frac{8763}{39656} \times \frac{39656}{58448} \times \frac{58448}{51883} \right] \times 100 = 16,90\%$$

$$R_{\text{вд}} = \left[\frac{12630}{40793} \times \frac{40793}{69773} \times \frac{69773}{64453} \right] \times 100 = 19,59\%$$

де $R_{\text{пр}}$ - рентабельність власного капіталу у попередньому періоді; $R_{\text{вд}}$ - рентабельність власного капіталу у звітному періоді.

Отже, рентабельність власного капіталу у звітному періоді підвищилась на 2,69 % (19,59-16,90).

Розрахуємо вплив кожного з чинників на результативний показник:

У результаті зростання чистого прибутку отримано приріст рентабельності власного капіталу на 6,78 % (23,68-16,90)

$$\left[\frac{12630}{40793} \times \frac{39656}{58448} \times \frac{58448}{51823} \right] \times 100 = 23,68\%$$

Таблиця 1. Вихідні дані для визначення коефіцієнта рентабельності власного капіталу*

Показники	Код рядка	Попередній період	Звітний період	Зміна
Чистий прибуток, ф. № 2	220	8763	12630	+3867
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), ф. № 2	035	39656	40793	+1137
Баланс, ф. № 1	280 або 640	58448	69773	+11325
Власний капітал, ф. № 1	380	51823	64453	+12630

*Виконано автором на основі джерела [8].

У результаті зниження оборотності активів відбулося зниження рентабельності власного капіталу на 3,27 % (20,41-23,68)

$$\left[\frac{12630}{40793} \times \frac{40793}{69773} \times \frac{58448}{51823} \right] \times 100 = 20,41\%$$

У результаті погіршення структури капіталу відбулося зниження рентабельності власного капіталу на 0,82 % (19,59-20,41).

Сума впливу усіх чинників:

$$2,69 = 6,78 + (-3,27) + (-0,82)$$

Розглянута факторна модель Дюпона з успіхом може бути використана для оцінки ефективності господарсько-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств, дає можливість детально визначити рівень та структуру доходів у звітному і попередньому періодах, виявити її недоліки. За допомогою показників рентабельності капіталу (інвестицій) можна проаналізувати взаємозв'язок прибутку і капіталу, інвестованого у формування активів з метою одержання цього прибутку [9-10].

При оцінці рентабельності продажів на підставі показників прибутку й виручки від реалізації розраховуються коефіцієнти рентабельності всієї продукції загалом або її окремих видів. Як і у випадку з рентабельністю капіталу, існує безліч показників оцінки рентабельності продажів. Найчастіше використовується валовий, операційний або чистий прибуток. Відповідно розраховуються три показники рентабельності продажів:

Валова рентабельність реалізованої продукції розраховується за формулою:

$$R_{\text{грм}} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}} = \frac{\text{ряд.050 ф.2}}{\text{ряд.035 ф.2}}, \quad (4)$$

Операційна рентабельність реалізованої продукції розраховується за формулою:

$$R_{\text{ом}} = \frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}} = \frac{\text{ряд.100 ф.2}}{\text{ряд.035 ф.2}}, \quad (5)$$

Чиста рентабельність реалізованої продукції визначається за формулою:

$$R_{\text{нрм}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}} = \frac{\text{ряд.220 ф.2}}{\text{ряд.035 ф.2}}, \quad (6)$$

У рентабельності виробничої діяльності виділяють два основні показники: чиста та валова рентабельність виробництва. Ці показники демонструють, скільки підприємство має прибутку з кожної гривні, витраченої на виробництво продукції. Валова рентабельність виробництва розраховується за формулою:

$$R_{\text{вв}} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Собівартість продукції}} = \frac{\text{ряд.050 ф.2}}{\text{ряд.040 ф.2}}, \quad (7)$$

Вона становить відношення валового прибутку до собівартості продукції і показує, скільки гривень валового прибутку припадає на гривню витрат.

Чиста рентабельність виробництва розраховується за формулою:

$$R_{\text{вч}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Собівартість продукції}} = \frac{\text{ряд.220 ф.2}}{\text{ряд.040 ф.2}}, \quad (8)$$

Остання показує, скільки гривень чистого прибутку припадає на одну гривню реалізованої продукції.

Отже, в умовах трансформаційної економіки вирішальною умовою розвитку та стабільності сільськогосподарських підприємств є рентабельність ведення їх діяльності. При цьому результативність діяльності цих господарств значною мірою залежить від того, наскільки точно проведено оцінку рентабельності. На нашу думку, використання факторної моделі «DuPont» дасть можливість найбільш точно окреслити вплив окремих чинників на ефективність господарювання.

Список літератури

1. Коробов, М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств [Текст]: навч. посіб. / М. Я. Коробов. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 378 с.
2. Мних, Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст]: підручник. / Є. В. Мних. – К.: КНТЕУ, 2008. – 513 с.
3. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст]: навч. пос. – 3-тє вид., випр. і доп. / Г. В. Савицька. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
4. Купалова, Г. І. Теорія економічного аналізу [Текст] / Г. І. Купалова. – К.: Знання, 2008. – 639 с.
5. Юрчишин, В. В. Ефективність як вирішальний економічний критерій [Текст] / В. В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2008. – №12. – С. 143-145.
6. Кононенко, О. Аналіз фінансової звітності [Текст] / О. Кононенко, О. Маханько. – Х.: Фактор, 2008. – 208 с.
7. Кіндрацька, Г. І. Економічний аналіз: теорія і практика [Текст]: підручник / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г. Загородній. За ред. проф. А. Г. Загороднього. – Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 440с.
8. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2010 рік: статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2011. – 60с.
9. Кваша, С. М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку [Текст] / С. М. Кваша, Н. Е. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – №5. – С.101-102.
10. Ковальчук, М. І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК [Текст] / М. І. Ковальчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 390 с.

РЕЗЮМЕ

Костецкий Ярослав

Факторный анализ рентабельности сельскохозяйственных предприятий

Освещены возможности использования модели Дюпона в факторном анализе рентабельности предприятия, обоснована методика проведенного анализа собственной методика капитала сельскохозяйственных предприятий.

RESUME

Kostets'kyi Yaroslav

Factor analysis of the profitability of agricultural enterprises

There has been highlighted the potential of the model in the Dupont profitability factor analysis of profitability of an enterprise. The methods of analysis have been justified.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.